

Ismét a *lecsó*-ról. A *lecsó* lexéma datálásáról és elterjedéséről szóló, e folyóirat hasábjain napvilágot látott cikkemben (MNY. 2003: 474–7) néhány új adattal járultam hozzá az eddig ismertekhez. Ezek rövid összefoglalására és kiegészítésére most azért van szükség, mert legújabb – mint azóta kiderült: inkább tudományos – etimológiai szótárunk (ZÁICZ GÁBOR főszerk., Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete. Bp., Tinta Könyvkiadó, 2006. 479; rövidítve: ESz.) nemcsak nem megy tovább az általam kijelölt úton, de figyelmen kívül hagyja a cikkemben, valamint a HOLLÓS ATTILA által közölt (Az orosz szókincs magyar elemei. Bp., 1996. 41), etimológiai szótárainkhoz képest (TESz. 2: 737, EWUng. 881) újdonságnak számító kronológiai és elterjedési adatokat. Ez nem is csoda, ha összevetjük a kérdéses szótárak idevonatkozó passzusait: az ESz. szócikke ugyanis nem más, mint a TESz. és az EWUng. szócikkeinek mutációja, de leginkább: kivonatolt változata, hiszen szakirodalmat nem tartalmaz (ami egyébként az egész kiadványra jellemző). ZÁICZ tanár úr előszavában leszögezi: „Amennyiben a korábbi szótárak eredményeit a megjelenésük óta az újabb kutatások kiegészítették, akkor azokat a finomításokat, módosításokat

kat a legújabb szakirodalom áttanulmányozását követően beépítettük szójefejtő szótárunkba.” (ESz. XI). Hát ez bizony – legalábbis a *lecsó* esetében – több mint kérdéses.

Nézzük előbb a kronológiai adatokat, majd pedig az átvevő nyelvek tanúságát. Az ESz. – tehát eredetileg a TESz. és az EWUng. – szerint a lexéma 1940-ben bukkan fel először (az Új Idők Lexikonában; TESz. i. h.). HOLLÓS ATTILA – KISS LAJOS nyomán – ezzel szemben egy évtizede megjelent alapos monográfiájában már 1932-ből adatolta (D.-né Mittag Margit, A diétás konyha a mindennapos gyakorlatban. 3. A lázas megbetegedések [...] étrendje. Bp., 1932. 75). Jómagam fent hivatkozott írásomban kimutattam, hogy a Magyar Szakács c. lapban 1931- b e n , vagyis a HOLLÓS idézte Mittag-féle adathoz egy évvel korábban felbukkan a *bácskai lecsó* és a *bácskai lecsósrizs* (VI. 1931: 43) receptje, majd pedig öt évvel később önmagában a *lecsó* szó (XI. 1936: 59), valamint hogy az 1940-es lexikonbeli adattal egy időben tűnik fel Gundel Károly szakkönyvében a *lecsó* rövidke receptje (A vendéglátás mestersége. Gyakorlati gasztronómia. Mi mindent kell tudnia a jó vendéglősnak. Bp., 1940. 219). Az ESz. tehát az általam közölttől 9, a HOLLÓS publikálta adattól pedig 8 évvel későbbre datálja a lexémát, pedig HOLLÓS munkája nem másutt, mint A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai c. veretes sorozatban, az én írásom pedig a MNy.-ben látott napvilágot. Ez azért is bosszantó, mert eképp korrigálásra szorul az ESz. végén közölt hosszú szóchronológia is (ESz. 967).

Előző írásom megjelenése óta sikerült a *lecsó* receptjét 1931-ből még egy helyen, mégpedig „Az Új Idők receptkönyvé”-ben megtalálnom (Bp., 1931. 272), melynek tartalomjegyzéke is utal a kérdéses receptre (i. m. X). Az első említés éve tehát nem változik, csupán kiegészül még egy forrással.

„A szótörténeti adatolás világosan mutatja: az EWUng. komolyan vette, hogy az etimológia fundamentuma a szótörténet” – olvashattuk majd egy évtizede KISS JENŐNEK az EWUng.-ról írott recenziójában (MNy. 1997: 176), amivel a legmesszebbmenőkig egyetérthetünk. Ezúton buzdítanám a kollégákat szakácskönyveink tüzetes vizsgálatára, mert mint akkori cikkemben megjegyeztem: „a hazai (s talán nem csak a hazai) gasztronómiai irodalom nyelvtörténeti szempontból meglehetősen kiaknázatlan” (i. m. 475). Ugyanakkor szeretném hangsúlyozni, hogy az idevonatkozó adatokat nem tüzetes kutatómunka eredményeképpen találtam (sem előző cikkem írásakor, sem most), csupán szűrőpróbaszerűen néztem át néhány gasztronómiai kiadványt. Ha nekilátnánk ezek szisztematikus vizsgálatának, ki tudja, mennyi újabb adat kerülne még elő?

Végül térjünk át az átvevő nyelvek tanúságára. A – közvetve vagy közvetlenül – magyarból kölcsönzött lexémát az EWUng. csak a németből, HOLLÓS az oroszon és a németen kívül a szlovákból, a csehből, a kárpátukránból és a beloruszból adatolta (i. m. 41). Fent hivatkozott írásomban az átvevő nyelvek sorát kiegészítettem a lengyellel, az ukránnal, az észttel és a lettel. Egy kisebb áttekintést szenteltem a lett nyelv magyar elemeinek, amelyben szintén említettem a lett *lečo*-t (Ungarisches im lettischen Wortschatz (mit besonderer Berücksichtigung des Wortes *tokajietis* 'Tokajer'). In: Miscellanea Corviniana: Köszöntő könyv Hollós Attila 70. születésnapjára. ELTE BTK, Bp., 2003². www.btk.elte.hu/eastslav/Tartalom.html 344. lap). A lexéma a lett sajtóból – egy azóta megjelent idegen szavak szótára (I. ROZENVALDE, Preses lasītāja svešvārdu vārdnīca. Nordik, [Rīgā], 2004. 280) szerint – 2002-ből dokumentálható, tehát valóban neologizmusnak tűnik. Közlik továbbá más újabb lett lexikográfiai források is: egy képes idegen szavak szótára (INDRA ANDERSONE et al., Ilustrētā svešvārdu vārdnīca. Avots, Rīgā, 2005. 422) és egy terminológiai értelmező szótár (LARISA VJATERE – ILZE VJATERE, Bieži lietoti jēdzieni un termini: Skaidrojošā vārdnīca. Avots, Rīgā, 2004. 316).

Az átvevő nyelvek sorába be kell iktatnunk a harmadik baltikumi nyelvet, a litván is. A litvánban két alakváltozatában élő szót az interneten (www.supermama.lt) kívül csak idegen szavak szótárából sikerült dokumentálnom: *lečas* (Tarptautinių žodžių žodynas. Alma littera, Vilnius, 2001. 429) ~ *lečo* (V. VAITKEVIČIŪTĖ, Tarptautinių žodžių žodynas. Žodynas, Vilnius, 2001. 563). Itt jegyzem meg, hogy a litvánban ezek szerint még bőven idegen szónak számító, hangalakjában se rögzült (vagy talán: mind eredeti alakjában, mind pedig masculinumi végződésével ellátva meghonosodott) lexémát nem tárgyalja LACZHÁZI ARANKA kollégámnak a litván nyelv magyar elemeiről írott, egyébiránt igen alapos tanulmánya (Венгерские элементы в лексике литовского языка. In: Hollós-Eml. 236–43).

Tehát a *lecsó* mostani tudásunk szerint egyrészt 9 évvel korábbról adatolható, másrészt jóval nemzetközibb annál, amint azt etimológiai szótáraink, s ezek között az ESz. alapján gondolhatnánk. Remélhetőleg nem szükséges erre a jövőben újólág felhívni a figyelmet a Magyar Nyelv hasábjain, mert következő (történeti-)etimológiai szótárunk – ha lesz ilyen – már figyelembe fogja venni.

TÓTH SZILÁRD